

trauma esetén gyakran jelentkező intellektualizáció szintén hozzájárulhat a jelenség kialakulásához. Beckman⁴ – aki az apák és az anyák közötti különbségeket vizsgálta a fogyatékos és nem fogyatékos gyermekeket nevelő családok körében – kimutatta, hogy az apáknak gyengébb a kötődése fogyatékos gyermekükhöz mint az anyáknak, illetve mint az apáknak nem fogyatékos gyermekükhöz. Az apák involvációja tehát olyan sarkalatos pontja a fogyatékos kisgyermeket nevelő családokkal való foglalkozásnak, mely nem kap elég figyelmet, szinte nem is elvárás, hogy az apa is megjelenjen egy-egy megbeszélésen, szülő-csoporton.

Összefoglalás

A szülő-gyermek rendszer zavarainak minél korábbi azonosítása valamint a rájuk irányuló célzott intervenció csökkenti a magatartási és emocionális zavarok súlyosságát, előfordulásuk gyakoriságát. A magatartási zavarok kialakulásának tényezőit kutatva számos kutató jutott ugyanarra az álláspontra, miszerint a zavar kialakulása több tényező együttes, kedvezőtlen együtthatásának eredménye. Így a gyermek tulajdonságai (temperamentum-beli aspektusai), a szülő személyisége, a családi miliő jellemzői, valamint bizonyos életvitellel kapcsolatos tényezők (anyagi helyzet, válás, haláleset, stb.) kerültek a figyelem középpontjába. Az USA-beli Psychological Assessment Resources által publikált Parenting Stress Index nevű vizsgálati módszer alkalmasnak bizonyult ezen fő faktorok mérésére. Fontos volna azonban a vizsgálatot nagyobb mintán megismételni, mely lehetőséget adna mélyebb összefüggések megvilágítására. A kérdőív sokoldalú hasznosíthatósága érdekében mielőbb hasznos volna a magyar standard kidolgozása is.

Dorsics Orsolya

Szakképzési szerkezet a kistérségekben

Az elmúlt évtizedben megindult a szakképzési rendszer átalakulása, ez a folyamat a következő években is folytatódni fog. A munkaerőpiaci igények változása miatt megfelelő képzés kialakítására lesz szükség, ez együtt jár az intézményhálózat átalakulásával.

A kutatás során Forray R. Katalinnal területi elemzéseket végeztünk megyei, kistérségi és települési szinten az intézménytípus és -nagyság, illetve a szakmastruktúra szempontjából.

A rendszerváltás óta eltelt évtized adatain keresztül vizsgáltuk a szakmastruktúra alakulását. A feldolgozott statisztikai adatok elsősorban a 2001/02-es tanévre vonatkozó középfokú képzés intézményenkénti statisztikai adatai, de felhasználtuk a korábbi 1993-as, 1996-os 1998-as intézményenkénti adatokat is.

Kistérségi szintre koncentrálna kartografikusan ábrázoltuk a statisztikai adatokat és azok változását. Bár a kistérségek nem igazgatási, csak statisztikai szintet jelentenek, mégis olyan területi egységnek foghatók fel, amelyben az egyes intézmények elsődlegesen tájékozódhatnak és alkalmazkodnak a helyi feltételekhez, igényekhez: kialakítják kínálatukat, és törekednek arra, hogy megfeleljenek a tanulói igényeknek és a környező gazdaság munkaerő iránti igényeinek egyaránt. A kistérségi ábrázolás sokszor intézményi szintet jelöl, mivel a nagy központtal rendelkező kistérség (pl. megyeszékhelyek) kivételével a legtöbbjükben csak egy van a különböző középfokú intézménytípusokból. Fokozottan igaz ez, ha a szakképzést részlete-

4 Beckman, P. J.: Comparison of Mother's and Father's Perception of the Effect of Young Children With and Without Disabilities. *American Journal of Mental Retardation*, 1991, Vol. 95.

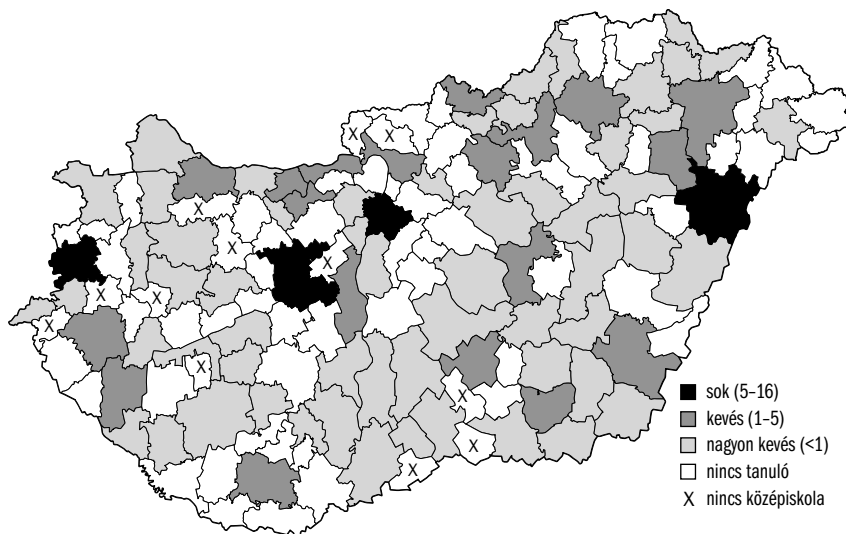
sen szakmacsoportonként és kistérségenként elemezzük, illetve ilyen térképeket készítünk, ekkor a kistérségek túlnyomó többségében adott szakmacsoportot (pl. informatika) egy vizsgált intézménytípusban (pl. szakközépiskola) egy intézményben képeznek.

Az intézményhálózatot az oktatási intézménybe járó tanulók számán, illetve arányán keresztül közelítettük meg. Két módon ábrázoltuk a kistérségenkénti tanulólétszámot szakmacsoportonként: *egyrészt* az adott kistérség összes diákjainak hány százaléka tanul egy adott szakmacsoportot (pl. gépészet), *másrészt* országosan összesen az adott szakmát (pl. gépészet) tanulók hány százaléka tanul a kistérségben. Külön vizsgáltuk a szakközépiskolákat és a szakképző intézményeket, vagyis a régi szakmunkásképzőket. Míg az *első* ábrázolási módon a térképek azt szemléltetik, hogy az adott szakmacsoport mekkora súllyal szerepel a kistérségek szakképzésében, míg a *második* a képzés koncentrálódására ad betekintést.

A következő térképek szemléltetik a kistérségi különbségeket a szakképzés szerkezetében. Az adatokat négy kategóriára bontottam: sok, közepes, kevés, nincs ilyen tanuló, azonban a százalékos értékek is ott szerepelnek a jelmagyarázatban zárójelben.

A *gépészet* még ma is a legjelentősebb szakmacsoport, a tanulólétszámot tekintve, bár a tanulók aránya fokozatosan csökken, 10 év alatt országosan 26-ról 17 százalékra a szakiskolában és 19-ről 9 százalékra a szakközépiskolában, ahol 2001-ben elvesztette az első helyét, ma már az informatikát tanulók többen vannak.

1. térkép: Gépészetet tanulók aránya a szakközépiskolákban, 2001–2002 (kistérségenként)*

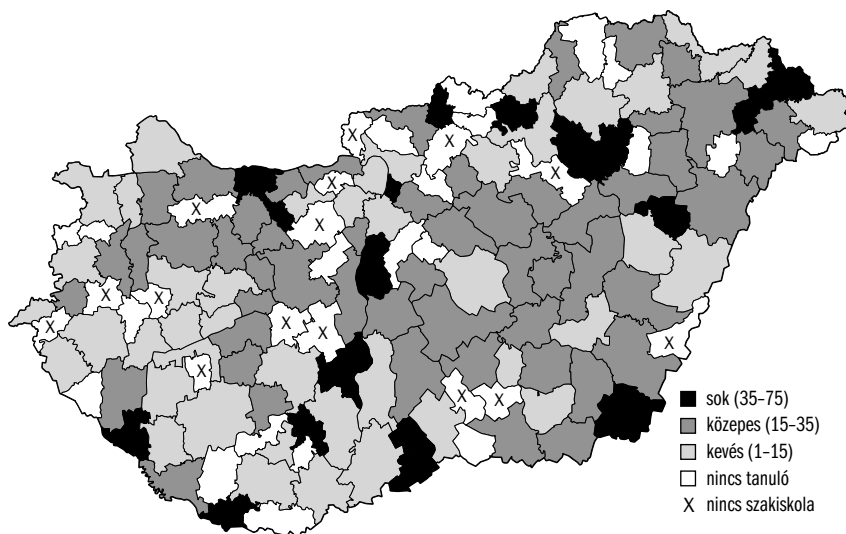
* A térképet Híves Tamás szerkesztette.

A gépészetet tanuló szakközépiskolások aránya főleg az Alföldön, az ország keleti részében a legmagasabb. Sok kistérségben a tanulók közül 50 százaléknál is többen tanulnak ilyen szakmát (pl. Balmazújvárosban 100 százalék). Ezzel szemben Dél-Dunántúlon és Budapest környékén alacsony az arányuk. Az 1. térkép megmutatja, hogyan koncentrálódnak a gépészeti szakmacsoportot tanulók a szakközépiskolákban, vagyis országosan 100 százaléknak véve az összes gépészetet tanuló szakközépiskolást, hány százaléka tanul az adott kistérségben. Ennek a szakmacsoportnak koncentrálódása nem nagy, ami azt jelenti, hogy nagyon sok helyen oktatnak jelentősebb számban ilyen szakmát. Ha egy adott kistérségben képzik

az összes gépészetet tanulók 5 százalékát, akkor ez a kistérség már a legfelső kategóriába tartozik (Budapest, Székesfehérvár, Debrecen, Szombathely), a második csoportot 1–5 százalékos aránnyal szereplő térségek képviselik, a harmadik kategóriába az 1 százalék alatti tanuló létszámmal kerültek a kistérségek. Ennek ellentéte pl. a kereskedelem-marketing oktatása ahol a tanulók 34 százaléka Budapestre koncentrálódik.

A szakiskolákban a gépészetet tanulók aránya magasabb, mint a szakközépiskolában. Sok kistérségben az összes szakiskolás tanuló 35–75 százalék tanul ilyen iskolatípusban (2. térkép). Magas az arány az Alföldön és Észak-Dunántúlon. Alacsony Dél-, Nyugat-Dunántúl és Budapest környékén sok kistérségben. A szakiskolában a gépészetet tanulóknak szintén kicsi a területi koncentrálódása. A legtöbb kistérségben csak 1–2 százalék jár ilyen szakiskolába az összes gépészetet tanulóknak. Igen magas arányuk az ország keleti, főleg északkeleti térségeiben, ezzel szemben alacsony Dunántúlon, főleg a déli és a nyugati kistérségekben.

2. térkép: Gépészetet tanulók aránya a szakiskolákban, 2001–2002 (kistérségenként)

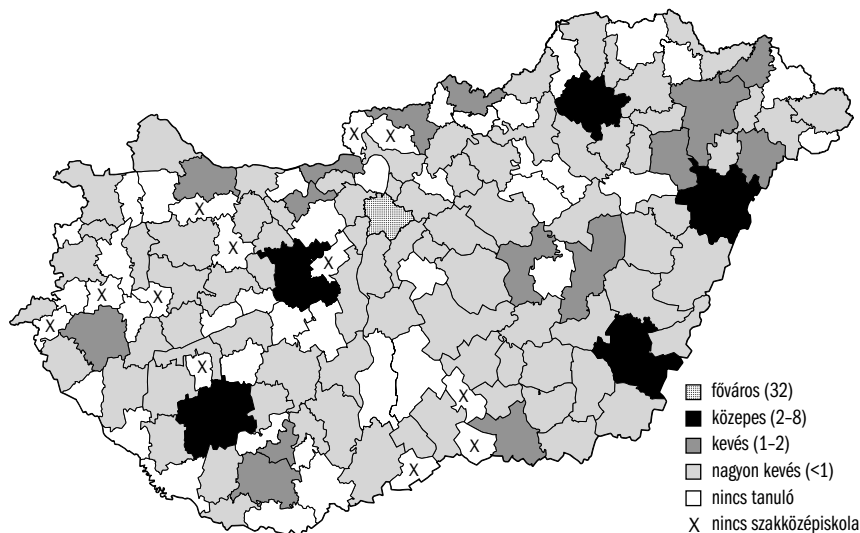

A gépészeti szakirány elemzéseink szerint azokat a képzéseket nyújtja az évezred fordulóján, amelyeket a szakiskolák legszívesebben választanak, részint meglévő kapacitásaihoz, részint tanulók igényeihez igazodva. Meglepő lehet, hogy főként az iparilag kevésbé fejlett Alföldön, főként Észak-Kelet-Magyarország kistérségeiben domináns ez a szakirány. Ennek magyarázatát nyilván nem a környező gazdaságban, hanem a meglévő intézmények infrastrukturális és beiskolázási hagyományaiban, a környező gazdasághoz való igazodásuk lehetetlenségében kell keresnünk. Legfeljebb ennek kiegészítéseként kell gondolnunk a szakirányhoz tartozó lakossági szolgáltatásra. E probléma „állatorvosi lova” az encsi térség, ahol az összes tanuló túlnyomó többsége ebben a szakirányban tanul, jóllehet közel és távol nincsen olyan dinamikus gazdaság, amely felszívna a képzeteket.

A modern, elmélet- és eszközigényes szakképzések elvileg olyan területekre képesítenek, amelyek széles területen konvertálhatók, tehát kevésbé függenek a környék gazdasági fejlettségétől. Sok esetben ezek pontszerű elhelyezkedését figyelhetjük meg, pl. a elektrotechnikai szakmacsoportnál.

Az *informatikai* szakképzésre azonban némileg más megoszlások jellemzők (3. térkép). Leginkább érettségít adó iskolákban szerveződik ilyen irányú szakképzés. Az összes informatikát tanuló szakközépiskolások 32 százaléka Budapestre koncentrálódik, a nagyfokú, aránytalan koncentrálódás miatt Budapest külön kategóriába került. A szakirányban képző középiskolák a tanulólétszámokat tekintve viszonylag egyenletesen helyezkednek el az országban (kivételt a dél-dunántúli régió határmenti térségei jelentenek, ahol van ugyan szakközépiskola, ám informatikai képzés nem folyik bennük).

3. térkép: Informatikát tanulók aránya a szakközépiskolákban, 2001–2002 (kistérségenként)

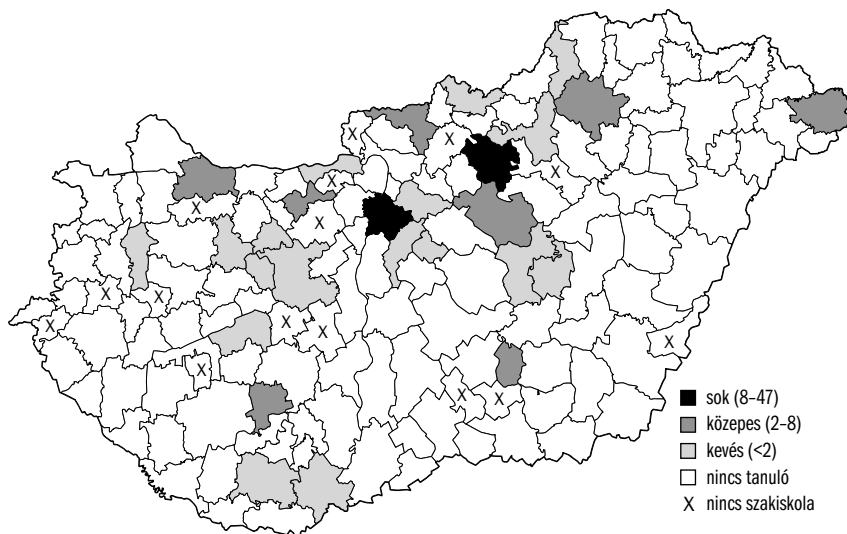

A kivételektől eltekintve úgy tűnik, az informatikai szakirány – bár egyelőre alacsony tanulói részesedéssel – az ország csaknem minden kistérségben jelen van, illetve onnan elérhető. Budapest mellett Székesfehérváron, Miskolcon, Debrecenben, Békéscsabán és Kaposváron koncentrálódik a tanulók többsége. A legtöbb kistérségben a tanulóknak csak néhány százaléka tanul ilyen szakmát. Kivételt a Duna-mente középső részén találtunk. Ettől eltekintve úgy látjuk, hogy ez a szakirány tág értelemben általános képzési funkciót képvisel, amelynek nincsen okvetlenül közvetlen kapcsolata a helyi gazdasági fejlettséggel. Ha az adott kistérségben tanuló szakközépiskolások számát 100 százaléknak tekintjük, kiugróan magas az informatikát tanulók aránya, Szeghalom, Polgár, Nyírbátor, Edelény, Sellye, Dorog, Szentgotthárd kistérségeiben. E térségek nagy része gyenge gazdasági, társadalmi háttérű hátrányos helyzetű. Szakközépiskolák valószínűleg tudatosan választják ezt a modern és dinamikus szakterületet. Azonban ez nem jellemző a legtöbb leszakadó kistérségre, például Kazincbarcika, Encs, Vásárosnamény térségeiben egyáltalán nincs informatikai szakképzés.

Szakiskolában viszonylag kevés helyen folyik informatikai képzés, a fővárosban koncentrálódásuk még nagyobb, közel a felük itt tanul (4. térkép). Másik jelentős központ Gyöngyös, ahol arányuk 9 százalékos, máshol igen kevesen vannak ilyen szakmát tanulók, ezek zöme is az ország északi felében található, pl. Jászberény, Győr, Miskolc, Tatabánya, Balassagyarmat, Fehérgyarmat. Itt is elmondható, hogy közéjük rossz helyzetű kistérség tartoznak. Teljesen hiányzik az informatikai szakiskolai képzés több megyében (Zala, Békés, Bács-Kiskun), az ország déli, keleti részén, még olyan nagyvárosokban is, mint Szeged és Debrecen.

Egyes régiók szakmastruktúrájában alig van kimutatható eltérés. A szakképzés rendszerének mindmáig nem sikerült kialakítania olyan magatartást, hogy alapvetően alkalmazkodni tudjon a változó gazdasági környezetekhez. A másik lehetséges következtetés pedig az lehet, hogy amíg nem látszanak vagy nem léteznek a lokális vagy regionális gazdasági szerkezet szükségletei, addig nem lehet adaptív viselkedést várni a gazdaság és a társadalom egyetlen szereplőjétől, így a szakképzéstől sem.

4. térkép: Informatikát tanulók aránya a szakiskolákban, 2001–2002 (kistérségenként)

A lokális vagy térségi gazdasági viszonyokhoz jobban alkalmazkodó, rugalmas képzési formák terjedését, statisztikailag megragadható jelenlétét egyelőre nem tapasztaltuk. A legtöbb esetben nincs egyértelmű összefüggés a szakmaszerkezet, illetve a különböző középfokú képzési formákban résztvevő tanulók aránya és a kistérség fejlettsége között. Döntően a helyi iskolai, önkormányzat oktatáspolitikai vezetésén múlik az oktatás szerkezete, viszont a kistérség gazdasági igényei kevésbé határozzák meg azt.

Híves Tamás

Diákok a harmadfokú képzésben

Kutatásunkkal azt a hipotézist szeretnénk ellenőrizni, mely szerint az érettségi vizsga megszerzésének általánossá válásával a harmadfokú képzés intézményrendszere – különösen a felsőfokú intézményekkel gyengébben ellátott térségekben – átalakulóban van.¹ A hagyományos felsőfokra „nem fér be” minden érdeklődő. A diákok előtt álló másik alternatíva az érettségit követő félfelsőfokú, de nem egyetemi/főiskolai képzések.

A *Regionális Egyetem* kutatás második fázisát a harmadfokú vagy más néven érettségi utáni képzések klienseinek – diákjainak – a kérdőíves lekérdezése képezte.

¹ Kozma Tamás: *Regionális egyetem*. Budapest, Educatio Kiadó, 2002. (Kutatás közben.)